

EGY MAGYAR MESTER A MODERNITÁS ÉS A HAGYOMÁNY ÚTJÁN

KODÁLY ZOLTÁN (1882–1967)

A HUNGARIAN MASTER ON THE ROAD OF MODERNITY AND TRADITION

ZOLTÁN KODÁLY (1882–1967)

Kiállítási katalógus ❖ An Exhibition Catalogue

MTA BTK Zenetudományi Intézet Zenetörténeti Múzeum
Museum of Music History of the Institute for Musicology RCH HAS

Budapest, 2018

EGY MAGYAR MESTER A MODERNITÁS ÉS A HAGYOMÁNY ÚTJÁN
KODÁLY ZOLTÁN (1882–1967)

*A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum kiállítása*

A HUNGARIAN MASTER ON THE ROAD OF MODERNITY AND TRADITION
ZOLTÁN KODÁLY (1882–1967)

*An exhibition of the Archives for 20th–21st Century Hungarian Music, Institute
for Musicology, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences*

Rendezte ❖ Curator DALOS Anna

Közreműködtek ❖ Collaborators A 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum munkatársai
The staff of the Archives for 20th–21st Century Hungarian Music

IGNÁCZ Ádám, HANVAY Hajnalka, KUSZ Veronika, LASKAI Anna, OZSVÁRT Viktória,
RÁNKI András, SZABÓ Ferenc János, TIHANYI Zsuzsanna, WUTZEL Eszter Emília

Fordította ❖ Translated by POKOLY Judit

ISBN 978-615-5167-13-3

© by MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

© by Anna Dalos, Ádám Ignác, Veronika Kusz, Eszter Király, Anna Laskai,
Viktória Ozsvárt, Judit Pokoly, András Ránki, Ferenc János Szabó

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

MTA
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
**Zenetudományi
Intézet**

www.zti.hu/muzeum ❖ www.zti.hu/mza

zti.muzeum@btk.mta.hu, zenetortenet.muzeum@btk.mta.hu,

magyar.zenei.archivum@btk.mta.hu

Borítóterv ❖ Cover design KIRÁLY Eszter

Grafikai terv és tipográfia ❖ Graphic design and typography DEMETER Gitta

Felelős kiadó ❖ Responsible editor DALOS Anna

Támogatók ❖ Sponsors

EMMI, Magyar Tudományos Akadémia, MTA BTK Zenetudományi Intézet

Nyomda ❖ Press Pannónia Nyomda Kft.

www.pannonianyomda.hu, nyomda@pannonianyomda.hu

Felelős vezető ❖ Responsible manager HALÁSZ Gábor, ügyvezető / CEO

TARTALOM ❖ CONTENTS

BEVEZETŐ ❖ INTRODUCTION	5
BUDAPEST 1900 ❖ BUDAPEST 1900	9
MODERN NŐALAK ❖ A MODERN WOMAN	12
KODÁLY ÉS AZ IRODALOM ❖ KODÁLY AND LITERATURE	15
A NAGY HÁBORÚ ❖ THE GREAT WAR	19
A SZÍNPAD BÚVÖLETÉBEN ❖ UNDER THE SPELL OF THE STAGE	22
HARC AZ ÚJ ZENÉÉRT ❖ FIGHTING FOR THE NEW MUSIC	26
SZÁZ ÉVES TERV ❖ A HUNDRED-YEAR PLAN	29
A TUDÓS ZENESZERZŐ ❖ SCHOLAR AND COMPOSER	32
MAGYAR ZSOLTÁR ❖ HUNGARIAN PSALM	35
HOMO POLITICUS ❖ HOMO POLITICUS	37
TEST, LÉLEK, ANYANYELV ❖ BODY, SOUL, MOTHER TONGUE	40
KODÁLY ESTÉJE ❖ KODÁLY'S GOLDEN YEARS	43
FÜGGELÉK ❖ APPENDIX	45

A NAGY HÁBORÚ

THE GREAT WAR

Kodály Zoltánt és feleségét az I. világháború kitörése nyaralás közben, a svájci hegyek közt érte. Kalandos hazautazásuk új kompozíció keletkezésének háttéréül szolgált. Így számolt be erről később a Léner-vonósnégyesnek írt levelében: „1914 nyarán a legelsőrendű lelki és testi dispositióban töltöttem néhány hetet Svájcban. A háborúüzenet napja feleségemmel Zermattban talált. Egy két nap alatt kiürült az egész hely, nekünk is búcsúznunk kellett a leghatalmasabb hegylátványoktól, mert bezárták a szállókat. Az út utolsó szakaszát a svájci határra már teherkocsiban kellett [meg]tennünk, mert Svájc is mozgósított. Egy tiroli határközségben (Feldkirch) kellett vesztegelnünk napokig. Itt jelent meg hirtelen a duó víziója. [...] Kótapapírt Feldkirchben nem lehetett kapni, ezért az 1. tétel amit ott írtam le szinte végig változatlanul, iskolai kótás füzetben van írva. Ilyen talajból nőtt ki a Duó. Hogy mások valaha megtalálnak benne akár a hegyóriások leírhatatlan nagyságából akár egy hirtelen háború homályos sejtelmeiből valamit, nagy kérdés marad” (1924. február 8.).

Az I. világháború évei Kodály élete egyik legtermékenyebb időszakának számítanak, zeneszerzői és tudósi aktivitása egyaránt bizonyítja ezt. Zeneakadémiai tanári kötelezettségei mellett népzene-tudományi

Zoltán Kodály and his wife were spending their summer vacations in the Swiss mountains when the news of the outbreak of WWI reached them. Their adventurous journey home is in the background of a new composition. Kodály recalled the trip later in a letter to the Léner Quartet: “In the summer of 1914 I was spending several weeks in Switzerland in the most exquisite mental and physical disposition. The declaration of war reached me and my wife in Zermatt. In a day or two the whole settlement was empty, we, too, had to take farewell of the most majestic alpine sights because our hotel was closed. The last stretch of the road to the Swiss border was covered in a cargo wagon because mobilization was ordered in Switzerland as well. We got stuck in a Tyrolean frontier village (Feldkirch) for some days. That was where the vision of the duo suddenly appeared. [...] There was no music paper available in Feldkirch, so the 1st movement which I put down almost unaltered to the end is written in a school notebook for music. That was the soil from which the Duo sprouted. It remains a great question whether anyone will ever find something of the indescribable majesty of the giant mountains or the vague presentiments of a sudden war in it” (8 February 1924).

tanulmányokat publikált az *Ethnographiá-*ban és a *Zenei Szemlé*ben, 1917-től többek közt Claude Debussyról, Maurice Ravelről és Bartók Béláról írt a *Nyugat* hasábjain, illetve 1918 októberétől kezdve zenekritikákat közölt a *Pesti Napló*ban. Ugyanezekben az években játszották először Amerikában az I. vonósnégyest, míg Budapesten Lichtenberg Emil (1874–1944) a Magyar Nők Karegyesülete élén bemutatta a *Két zoborvidéki népdalt*, Móricz Zsigmond pedig kísérezését kérte tőle a *Pacsirtaszó* nemzeti színházi előadásához. 1918. május 7-én zeneszerzői estet tartott a Zeneakadémián, ahol elhangzott a Duó, a Szonáta szólógordonkára, a *Megkésett melódiák* több tétele és a II. vonósnégyes Kálmán Oszkár (1887–1971), Bartók Béla és a Waldbauer–Kerpely-vonósnégyes tagjainak előadásában.

Annak ellenére, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia háborúban állt, Kodálynak mégis alkalma nyílt népdalgyűjtésre: 1915-ben Bars és Nyitra megyében, majd 1916-ban Arany János szülőhelyén, Nagyszalontán, 1917-ben pedig Bartók Bélával együtt katonák között gyűjtött népzene. Utóbbi gyűjtés a Császári és Királyi Hadügyminisztérium Zenetörténeti Központja az Osztrák–

The years of WWI are one of the most fruitful periods of Kodály's career, both as a composer and scholar. He published folk music studies in *Ethnographia* and *Zenei Szemle*, wrote, among others, about Claude Debussy, Maurice Ravel and Béla Bartók in the periodical *Nyugat*, and published music criticism in *Pesti Napló* from October 1918, in addition to his teaching obligations at the Music Academy. These years witnessed the first performance of his String quartet No. 1 in America, *Two folk songs from Zobor* premiered in Budapest in the performance of the Choir Association of Hungarian Women led by Emil Lichtenberg (1874–1944), Zsigmond Móricz asked him to compose incidental music for *Lark song*. In the author's night on 7 May 1918 the Duo, the Solo sonata for cello, several movements of *Belated melodies* and String quartet No. 2 were performed by Oszkár Kálmán (1887–1971), Béla Bartók and members of the Waldbauer–Kerpely Quartet.

Although the Austro-Hungarian Monarchy was at war, Kodály had a chance to collect folk songs: in Bars and Nyitra counties in 1915, in 1916 in the birthplace of János Arany, Nagyszalonta, and with Béla Bartók

Kedden, május hó 7-én a Zeneakadémia termében

KODÁLY ZOLTÁN

SZERZŐI ESTÉJE

Bartók Béla Waldbauer Imre
Kálmán Oszkár Kerpely Jenő

Waldbauer-Temesváry-Kornstein-Kerpely
vonósnygyes közreműködésével.

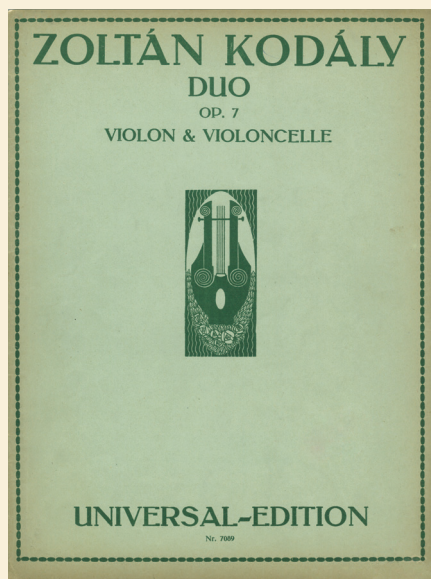
Kodály Zoltán 1918. május 7-i szerzői estjének hirdetése.

Advertisement of Zoltán Kodály's author's night of 7 May 1918.

Magyar Monarchia katonadalait bemutató népzene tudományi vállalkozásának részét képezte. A tervezett kiadványsorozatból azonban csak az osztrák katonadalokat tartalmazó kötet jelenhetett meg. A magyar kötet – amely a legkorábbi modern magyar népdalgyűjtemény lehetett volna – csak 2010-ben látott napvilágot, rekonstruált formában.

Kodály ugyanakkor ének-zongora feldolgozásokat is készített a katonáktól gyűjtött népdalokból, s ezek – Kodály Emma és Bartók Béla népdalfeldolgozásaival együtt – elhangoztak az 1918-as bécsi Történelmi hangversenyen, valamint Budapesten az Operaház Honvéd-hangversenyén. Az előadóművészeknek, Székelyhidy Ferencnek (1885–1954) szóló ajánlással később a *Magyar népzene* sorozat füzeteiben nyomtatásban is megjelentek, Székelyhidy – Bartók Béla és Kentner Lajos (1905–1987) zongorakíséretével – nagy részükből hanglemezfelvételt is készített. Kodály az 1917-es katonadalgyűjtés során ismerte meg a „Sej verd meg Isten, ki a gőzöst csinálta” kezdetű népdalt is, mely tíz évvel később a *Háry János*ban Örzse dalaként nyerte el műzenei alakját.

Szabó Ferenc János

Kádár István. Székelyhidy Ferenc és Bartók Béla. Hanglemez. *His Master's Voice AN 215* (1928).

Kádár István. Ferenc Székelyhidy and Béla Bartók. Gramophone record. *His Master's Voice AN 215* (1928).

among soldiers in 1917. The latter endeavour constituted part of a major undertaking by the Centre of Music History in the Imperial and Royal War Ministry to present the soldiers' songs of the Austro-Hungarian Monarchy. Out of the planned series, only the book containing Austrian soldiers' songs was actually published. The Hungarian volume – which could have been the earliest modern Hungarian folk song collection – only appeared in reconstructed form in 2010.

In the meantime Kodály also made arrangements for voice and piano from the folk songs collected from soldiers and these – together with some folk song adaptations by Emma Kodály and Béla Bartók – were performed at a wartime Historical Concert in Vienna in 1918 and in the Budapest Opera House at an army concert. Dedicated to their performer, the singer Ferenc Székelyhidy (1885–1954) they were later published in the series *Hungarian folk music* and most of them were also recorded in the performance of Székelyhidy, with Béla Bartók and Lajos Kentner (1905–1987) at the piano. During collecting Kodály also found the folk song with the incipit “Sej verd meg Isten, ki a gőzöst csinálta” [Damn, o Lord, the one who made the steam engine] which acquired an art music form as the song of Örzse in *Háry János* ten years later.

Ferenc János Szabó

Duó, op. 7 (1914).
Wien: Universal Edition, 1922.

Duó, op. 7 (1914).
Wien: Universal Edition, 1922.

Ady párisi noteszkönyve. Budapest: Amicus, 1924. MTA BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, HH Lajtha László-gyűjtemény.

Weöres Sándor: *Öregek*. Első közlés Kodály megjegyzéseivel (1929). Kéziratot is tartalmazó nyomtatvány digitális másolata. Kodály Archívum.

Weöres Sándor levele Kodály Zoltánnak (1934. június 24.).

Kézirat digitális másolata. Kodály Archívum.

Ulisszes azaz Homérosz Odisszeája magyarul. Ford. Mészöly Gedeon. Budapest: Terra, 1959. Petőfi Irodalmi Múzeum, Könyvtár, B. 3.324.

William Shakespeare: *The Complete Works*. London: Collins, é. n. MTA BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, HH Lajtha László-gyűjtemény.

Csokonai Vitéz Mihály összes művei I–II. Budapest: Magyar Könyvkiadó Intézet, é. n. MTA BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, HH Lajtha László-gyűjtemény.

Fényképek

Kodály Zoltán (1955 körül). Molnár Edit fotója. MTA BTK ZTI Bartók Archívum.

Kodály Zoltán (1955 körül). Kertész Gyula fotója. Kertész Gyula gyűjteménye.

4. A NAGY HÁBORÚ

Kottás dokumentumok

Duó, op. 7 (1914). Wien: Universal Edition, 1922. MTA BTK ZTI, Zenetudományi Szakkönyvtár, 603.576.

Duó, op. 7 (1914). Wien: Universal Edition, 1922. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Könyvtára, Z 25731.

„*Sej, verd meg Isten...*”, népdal. Támlap, Kodály Emma kéziratot lejegyzése Kodály megjegyzéseivel (1916). MTA BTK ZTI, Népzene- és Néptáncukutató Osztály és Archívum, KR.14.339.

Kodály Emma: *Szép a buszár...* (1917). Kézirat digitális másolata. Kodály Archívum.

Írásos dokumentumok

Moravcsik Géza felterjesztése a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz Bartók és Kodály katonadalgyűjtése ügyében (1915. december 22.). Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Irattára.

A bécsi történelmi hangverseny műsorfüzete (1918. január 12.). Digitális másolat. Kodály Archívum.

A Magyar Királyi Operaház 1918. február 11-i hangversenyének plakátja. Digitális másolat. Magyar Állami Operaház Emléktára.

Kodály Zoltán 1918. május 7-i szerzői estjének hirdetése. Digitális másolat. Bajnai Klára gyűjteménye.

Soldaten-Liederbuch. Wien: Reichenberg, [1918]. Digitális másolat. Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Könyvtár, 13.795/1.

Fényképek

Kodály Zoltán, az önkéntes őrsereg tagja (1914). Kodály Archívum.

Kodály Zoltán, az önkéntes őrsereg tagja (1914). Kodály Archívum.

Endre Ady: *Utolsó hajók* [The Last Ships]. Budapest: Athenaeum, 1923. IM RCH HAS, Archives for 20th–21st Century Hungarian Music, HH László Lajtha Collection.

Ady párisi noteszkönyve [Ady's Paris Notebook]. Budapest: Amicus, 1924. IM RCH HAS, Archives for 20th–21st Century Hungarian Music, HH László Lajtha Collection.

Sándor Weöres: *Öregek* [The Aged]. Digital copy. First edition with autograph remarks of Kodály (1929). Kodály Archives.

Sándor Weöres's letter to Zoltán Kodály (24 June 1934). Digital copy of the autograph. Kodály Archives.

Ulisszes azaz Homérosz Odisszeája magyarul [Ulysses or Homer's Odyssey in Hungarian]. Transl. by Gedeon Mészöly. Budapest: Terra, 1959. Petőfi Literary Museum, Library, B.3.324.

William Shakespeare: *The Complete Works*. London: Collins, no date. IM RCH HAS, Archives for 20th–21st Century Hungarian Music, HH László Lajtha Collection.

Csokonai Vitéz Mihály összes művei I–II. [The Collected Poems by Mihály Csokonai Vitéz vols. I–II]. Budapest: Magyar Könyvkiadó Intézet, no date. IM RCH HAS, Archives for 20th–21st Century Hungarian Music, HH László Lajtha Collection.

Photos

Zoltán Kodály (c. 1955). Photo by Edit Molnár. IM RCH HAS, Bartók Archives.

Zoltán Kodály (c. 1955). Photo by Gyula Kertész. Gyula Kertész's Collection.

4. THE GREAT WAR

Musical sources

Duo, op. 7 (1914). Wien: Universal Edition, 1922. IM RCH HAS, Library, 603.576.

Duo, op. 7 (1914). Wien: Universal Edition, 1922. Library of the Liszt Academy of Music, Z 25731.

“*Damn, O Lord the one...*”, folk song. Data sheet, autograph, Emma Kodály's transcription with Zoltán Kodály's comments (1916). IM RCH HAS, Archives and Department for Folk Music and Folk Dance Research, KR.14.339.

Emma Kodály: *Szép a buszár...* (1917). Digital copy of the manuscript. Kodály Archives.

Written documents

Memorandum by Géza Moravcsik to the Ministry of Religion and Public Education on the matter of the soldiers song collecting of Bartók and Kodály (22 December 1915). Archives of the Liszt Academy of Music.

Program notes of the Historical Concert in Vienna (12 January 1918). Digital copy. Kodály Archives.

Bill of the concert at the Royal Hungarian Opera on 11 February 1918. Digital copy. Archives of the Hungarian State Opera.

Advertisement of Zoltán Kodály's author's night of 7 May 1918. Digital copy. Collection of Klára Bajnai.

Hangfelvételek

Kádár István. Székelyhidy Ferenc és Bartók Béla. His Master's Voice AN 215 (1928). Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Marton-Bajnai Gyűjtemény.

5. A SZÍNPAD BŰVÖLETÉBEN

Kottás dokumentumok

A nagybácsi (1904). Kézirat. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Ms. mus. 4.648.

Móricz Zsigmond–Kodály Zoltán: *Pacsirtaszó* (1917). Cimbalom szólamkotta ismeretlen kéztől származó kézírata. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Népsz. 1122.

Móricz Zsigmond–Kodály Zoltán: *Pacsirtaszó* (1917). A 2. trombita (színpadi zene) szólam ismeretlen kéztől származó kézírata. Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár, Népsz. 1122.

Háry János (1924–1926). Kézirat digitális másolata. Kodály Archívum. *Székely fonó* (1924–1932). Első kiadás. Wien: Universal Edition, 1932. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Könyvtára, Rösler Endre hagyatéka, Rösler 243.

Írásos dokumentumok

Kodály Zoltán levele Móricz Zsigmondhoz (1930. november 3.). Petőfi Irodalmi Múzeum, Móricz Zsigmond hagyatéka, Kéziratár, M. 100/1075/2.

Kodály Zoltán levele Radnai Miklóshoz (1932. december 28.). Digitális másolat. Magyar Állami Operaház Emléktára.

Éneklő Ifjúság I/11 (1942. július). Bárdos Lajos Múzeum.

Éneklő Ifjúság II/11 (1943. július). Bárdos Lajos Múzeum.

Móricz Zsigmond: *Odysseus* (é.n.). Petőfi Irodalmi Múzeum, Móricz Zsigmond hagyatéka, Kéziratár, M.100/4751.

Móricz Zsigmond: *Ludas Matyi* (é.n.). Librettó. Petőfi Irodalmi Múzeum, Móricz Zsigmond hagyatéka. Kéziratár, M.100/4602/1.

A *Háry János* 1972. április 8-i budapesti gyermekelőadásának hirdetése. Digitális másolat. Szesztay Zsolt hagyatéka.

Fényképek

Kabarészereplő collegisták jelmezben (1903). Eötvös József Collegium, Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár.

Palló Imre mint Háry János (1926). Vajda M. Pál fotója. Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tár, KB 17.384 (217/1/1990).

Nagy Izabella mint Örzse (1926). Vajda M. Pál fotója. Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tár, KB 17.386 (217/8/1990).

Dalnoki Viktor mint Napóleon (1926). Vajda M. Pál fotója. Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tár, KC 1986/8.

Palló Imre mint Háry János a nagyabonyi kocsmában (1926). Vajda M. Pál fotója. Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tár, KA 4155/40.

Szabó Józsa, Marschalkó Rózi és Pálffy Anna (1926). Vajda M. Pál fotója. Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tár, KB 17.391 (217/4/1990).

Soldaten-Liederbuch. Wien: Reichenberg, [1918]. Digital copy. Ministry of Defence Military History Institute and Museum, Library, 13.795/1.

Photos

Zoltán Kodály, member of the volunteer home guard (1914). Kodály Archives.

Zoltán Kodály, member of the volunteer home guard (1914). Kodály Archives.

Sound recordings

Kádár István. Ferenc Székelyhidy and Béla Bartók. His Master's Voice AN 215 (1928). National Széchényi Library, Music Collection, Marton-Bajnai Collection.

5. UNDER THE SPELL OF THE STAGE

Musical sources

The Uncle (1904). Autograph. National Széchényi Library, Music Collection, Ms. mus. 4.648.

Zsigmond Móricz–Zoltán Kodály: *Lark Song* (1917). Transcription of the cimbalom part by an unknown copist. National Széchényi Library, Music Collection, Népsz. 1122.

Zsigmond Móricz–Zoltán Kodály: *Lark Song* (1917). Transcription of the 2. trumpet part (stage music) by an unknown copist. National Széchényi Library, Music Collection, Népsz. 1122.

Háry János (1924–1926). Digital copy of the autograph. Kodály Archives.

Spinning Room (1924–1932). 1st edition. Wien: Universal Edition, 1932. Library of the Liszt Academy of Music, legacy of Endre Rösler, Rösler 243.

Written documents

Zoltán Kodály's letter to Zsigmond Móricz (3 November 1930). Petőfi Literary Museum, legacy of Zsigmond Móricz, Manuscript Collection, M. 100/1075/2.

Zoltán Kodály's letter to Miklós Radnai (28 December 1932). Digital copy. Archives of the Hungarian State Opera.

Éneklő Ifjúság [Singing Youth] I/11 (July 1942). Lajos Bárdos Museum.

Éneklő Ifjúság [Singing Youth] II/11 (July 1943). Lajos Bárdos Museum.

Zsigmond Móricz: *Odysseus* (no date). Petőfi Literary Museum, legacy of Zsigmond Móricz, Manuscript Collection, M.100/4751.

Zsigmond Móricz: *Ludas Matyi* (no date). Libretto. Petőfi Literary Museum, legacy of Zsigmond Móricz, Manuscript Collection, M.100/4602/1.

Playbill of the school performance of *Háry János*, Budapest, 8 April 1972. Digital copy. Legacy of Zsolt Szesztay.

Photos

Students of the Eötvös College in cabaret costumes (1903). József Eötvös College, Dénes Mednyánszky Library and Archives.

Imre Palló as János Háry (1926). Photo by M. Pál Vajda (1926). National Széchényi Library, Theatre History Collection, KB 17.384 (217/1/1990).